

נשיאת בית המשפט העליון: פסק הדין הידוע כ'הלכת ביבי כבישים' לא שינה את 'הלכת אפרופים'

נשיאת בית המשפט העליון דחתה השבוע, ביום א' (19.4.2020), את בקשתה של חברת ביבי כבישים לקיים דיון נוסף בפסק דינו של בית המשפט העליון אשר קיבל את טענות רכבת ישראל ודחה את טענותיה של ביבי כבישים (ברובן המכריע).

הסכסוך בין הצדדים עסק בפרויקט לשיפור והרחבת מסילת הרכבת בין באר שבע לנען. הרכבת פרסמה מכרז לביצוען של עבודות אלה, וחברת ביבי כבישים זכתה בו. על פי תנאי החוזה והצעתה של ביבי כבישים במכרז, בעבור ביצוע מלוא העבודות, עתידה הייתה ביבי כבישים לקבל תמורה סופית בסך כולל של 67,183,589.7 ש"ח (לא כולל מע"מ), אשר יהווה את שכר החוזה. בפועל, שולם לה (בשל הגדלת הכמויות שבוצעו בסופו של דבר) סך של 104,814,365 ש"ח.

ביבי כבישים לא הסתפקה בסכומים אלה, והגישה לבית המשפט המחוזי תביעה לנזקים בגובה של 80,000,000 ש"ח (תביעה שהוגבלה ל-60,000,000 ש"ח בלבד, משיקולי אגרה). בתביעתה טענה ביבי כבישים, בין היתר, כי חרף החוזה בין הצדדים, עליה לקבל כספים רבים נוספים כפועל יוצא מכריתת "חוזים חדשים" בין הצדדים לביצוען של עבודות נוספות.

בית המשפט המחוזי קיבל את תביעתה באופן חלקי, באופן שבו הוא פסק לה סך של כ-43,000,000 ש"ח וחייב את הרכבת בהוצאות בגובה של כ-1.7 מיליון ש"ח. הן ביבי כבישים והן הרכבת ערערו על פסק דין זה לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון קיבל את ערעורה של הרכבת (ברובו המוחלט) וקבע כי ביבי כבישים אינה יכולה להתחמק מהוראותיו הברורות של החוזה עליו היא חתמה.

פסק דינו של בית המשפט העליון בעניין ביבי כבישים נגד רכבת ישראל הכה גלים. גלים אלה עלו וגבהו בעולם המשפט והדגישו את חשיבותו של פסק הדין והמשמעויות הניכרות אשר עשויות להיות לו. הדיון בפסק הדין חרג מהיקף הדיון ביחס לפסקי דין אחרים - ודאי בתחום דיני החוזים - ומהר מאוד זלג אף לתוך העולם הפוליטי.

עיקרו של השיח על אודות פסק הדין נסב סביב השלכתו על הלכת אפרופים ונע בין שני קצוות - האם פסק הדין "הרג" את אותה ההלכה המפורסמת בדבר האופן בו יש לפרש ולהשלים חוזים, או שמא מדובר בעוד פסק דין אחד מני רבים אחרים, אשר לא רק שאין בו כל חידוש הוא אף ערפל את המצב המשפטי.

כיוון שדברים אלה כבר זכו להתייחסויות רבות הן בשיח האקדמי והן בפסיקות של ערכאות שונות (ואף יזכו להתייחסויות רבות נוספות בהמשך), נציין בקצרה כי עמדתנו לעניין זה היא כי אמנם, פסק הדין לא "הרג" את הלכת אפרופים, אך יחד עם זאת, פסק הדין חידד את אופן יישומה של הלכת אפרופים בסוגים מסוימים של חוזים. כלשונו של שופט חשין בדיון נוסף בעניין מגדלי הירקות, בית המשפט העליון יצר "שנאיי" חדש אשר יתאים את עוצמת הזרם למערכת שהזרם נועד לשרתה. בחוזים דבר זה, כשלעצמו, יוביל להגברת הוודאות החוזית בחוזים בין שני צדדים מקצועיים ומתוחכמים, דוגמת החוזה מושא פסק הדין.

לכאורה, לו היו הדברים פשוטים, ברורים ונהירים לכל, הרי שבית המשפט המחוזי צריך היה להגיע לאותה התוצאה ממש אליה הגיע בית המשפט העליון ולא היה כאן כל חידוש. אלא שבית המשפט המחוזי קבע ההיפך: כי הוראות החוזה - הברורות והמפורשות - מעניקות "יתרון לא הוגן" לרכבת על פני הקבלן. בית המשפט המחוזי התעלם מלשון החוזה כליל, וסבר כי יש לבחון את הקצאת הסיכונים אשר נערכה בין הצדדים מראש לאור שאלת התממשותם בדיעבד. זאת עשה בשים לב לפרקטיקה נהוגה בה קבלנים מגישים הצעה במכרז, מתוך כוונה שהדבר יהווה בסיס למשא ולמתן לקבלת כספים נוספים לאחר מכן.

הרכבת לא הסכימה להלך רוח זה. הרכבת, כרשות ציבורית, סברה כי היא לא חבה בתשלומים נוספים לקבלן. הרכבת העמידה עמדה זאת לבחינה שיפוטית, כאשר במקום "פשרה" כזאת או אחרת, ייקבע בדיוק מה היא צריכה לשלם לקבלן ומה לא. גישתה של הרכבת הייתה כי אין לזלזל בכספי ציבור, אלא יש להיזהר בחלוקתם.

מכאן, שחשיבותו הרבה של פסק הדין - אשר קיבלה משנה תוקף לאור החלטתה של נשיאת העליון מיום 19.4.2020 - היא דווקא במסר הפשוט לכאורה שהוא מעביר: חוזים יש לקיים. הטקסט החוזי הוא זה שקובע את תפקידו של כל צד במערכת היחסים הנקראת "חוזה", והוא גם זה שמחלק את הסיכונים ביניהם. משנקבע טקסט זה וננעל (שלא לומר "קודש"), הוא המהווה מורה נבוכים לצדדים ולאופן ההתנהלות הנדרש מהם ולאופן הנאות והקפדני בו יש להוציא כספי ציבור.

בית המשפט העליון חוסם את הפרקטיקה שנוצרה לפיה קבלנים משתמשים בזכייתם במכרז כבסיס לניהול משא ומתן לקבלת כספים נוספים, בהתעלם מה שנקבע בחוזה בין הצדדים. זוהי חשיבותו הפרקטית והמיידית של פסק הדין, מעבר לפלפולים על אודות הלכה כזאת או אחרת.

קביעה זו היא בעלת השלכות מיידיות על התנהלותם של השחקנים השונים בשוק: ניתן להניח כי כעת משתתפים במכרזים ייבחנו עוד יותר את ההוראות החוזיות הצפויות להם ככל שיזכו במכרז ויכרת חוזה, וכי ייגבר התמריץ שלהם להשיג על הוראות חוזיות אשר אינן נושאות חן בעיניהם טרם הגשת הצעותיהם. בהתאמה, יגבר הצורך של בתי המשפט לבחון סעיפים חוזיים אלה מראש - טרם סיומו של ההליך המכרזי ולא בדיעבד, לעיתים רק כאשר ביצוען של העבודות הסתיימו זה מכבר. הגופים המזמינים מצדם יידעו כעת כי הם יכולים להקפיד יותר בתוספות כספים אשר מבצע עבודות דורש מהם בדיעבד, אך בד בבד כי ככל שהם רוצים שהעבודות שהם מזמינים אכן תבוצענה כראוי עליהם לקבוע תניות חוזיות אשר יהיו מקובלות גם על המשתתפים במכרז, שאם לא כן - הצעתם לביצוע העבודות תיוותר ללא דורש.

הסקירה לעיל הינה בבחינת תמצית. המידע הכלול בה נמסר למטרות אינפורמטיביות בלבד ואין במידע כדי להוות ייעוץ משפטי. לקבלת פרטים נוספים, אנא פנו לעו"ד יגאל קווה, שותף במחלקת תעשייה ורגולציה, בדוא"ל yigal.kava@goldfarb.com /או בטלפון 03-7111711, או לעו"ד שלמה מנחם, שותף במחלקת תעשייה ורגולציה בדוא"ל shlomo.menachem@goldfarb.com /או בטלפון 03-7111711 או לשותף האחראי על הטיפול בעניינכם במשרד גולדפרב זליגמן.